

РОЛЬ СИСТЕМИ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДІ У НІМЕЧЧИНІ

Ілона Бойчевська

У статті розглядається дуальна підготовка як складова системи професійної освіти молоді в Німеччині, розкривається її суть і значення, показується взаємозв'язок підприємств та професійних училищ як партнерів у системі дуальної підготовки.

Ключові слова: дуальна освіта, дуальна підготовка, професійна освіта, професійна підготовка, професійне училище, підприємство, професійна соціалізація, модернізація.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток глобалізаційних процесів викликає революційні зміни не лише у світі економіки та фінансів, а й на ринку праці та в системі освіти. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній теорії і практиці роблять спроби розв'язати проблеми підготовки молоді до вступу й адаптації у світі праці. Внаслідок таких пошуків в останні роки виросла зацікавленість німецькою системою професійної освіти. Найбільший інтерес викликає дуальна система професійного навчання в Німеччині, адже Міністерством освіти і науки України здійснюються заходи, спрямовані на вдосконалення системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робітничих кадрів, фаховий рівень яких відповідав би вимогам роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти професійної освіти розкрито в наукових дослідженнях Н. Абашкіної, А. Завальнюк, Н. Козак, Н. Кравець, Л. Сакун, А. Турчин, В. Тягур, Н. Удовиченко. Теоретичні та науково-практичні розробки в сфері системної організації професійної освіти на основі методологічного принципу дуальності зустрічаються в працях таких німецьких учених як: Г. Бауман, А. Ліпсмаєр, Г. Пецольд, А. Шелтен, К. Штратман, Х. Штегман.

Метою цієї статті є розкриття сутності і значення дуальної системи освіти для професійної підготовки молоді в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Загальноновизнана якість німецької продукції, конкурентоспроможність німецької промисловості, високий рівень професіоналізму робітників та службовців є результатами функціонування системи професійної освіти Німеччини, завдяки якій молоді люди мають можливість досягти професійної кваліфікації, трудової зайнятості, самовизначення в житті [1, 144]. Політика Німеччини у сфері професійної освіти спрямована на одержання кожним громадянином професії (спеціальності) і підтримки високого професійного рівня протягом усього трудового життя. Вона характеризується

зближенням двох структур – системи професійної освіти і системи зайнятості. Від того, наскільки точно знайдено баланс інтересів між потребами роботодавців в нових робітниках (фахівцях) і їх пропозицією залежить благополуччя всього суспільства [3, 5]. Забезпечення високої якості професійної освіти є вагомим чинником економічного розвитку Німеччини. Для цього тут розробляються та вдосконалюються педагогічні практики, спрямовані на гарантовану якість професійної освіти і здійснення контролю за нею. Перш за все, це стосується навчальних планів (у яких визначаються не лише перелік предметів і тривалість навчання, а їй надаються «професіограми» (опис професії за певною схемою), типових програм щодо підготовки за різними спеціальностями і вимог щодо складання іспитів.

Рисунок 1

Управлінські аспекти освітньої політики щодо виробничого навчання в рамках дуальної системи освіти

Наведена вище таблиця демонструє регуляторні механізми в галузі виробничого навчання в рамках дуальної освіти (див. рис. 1).

Головними напрямками педагогічної діяльності у сфері професійної освіти є порядок одержання навчальних професій, їх диференціація, визнання, а також структура і дидактика процесу навчання молоді. Правовою основою для здійснення дуальної освіти в Німеччині є закон про професійну освіту, затверджений 14 серпня 1969. До затвердження цього закону дуальна освіта регулювалась законами про торгівлю, ремесла, промисловість і торгівельні палати [5].

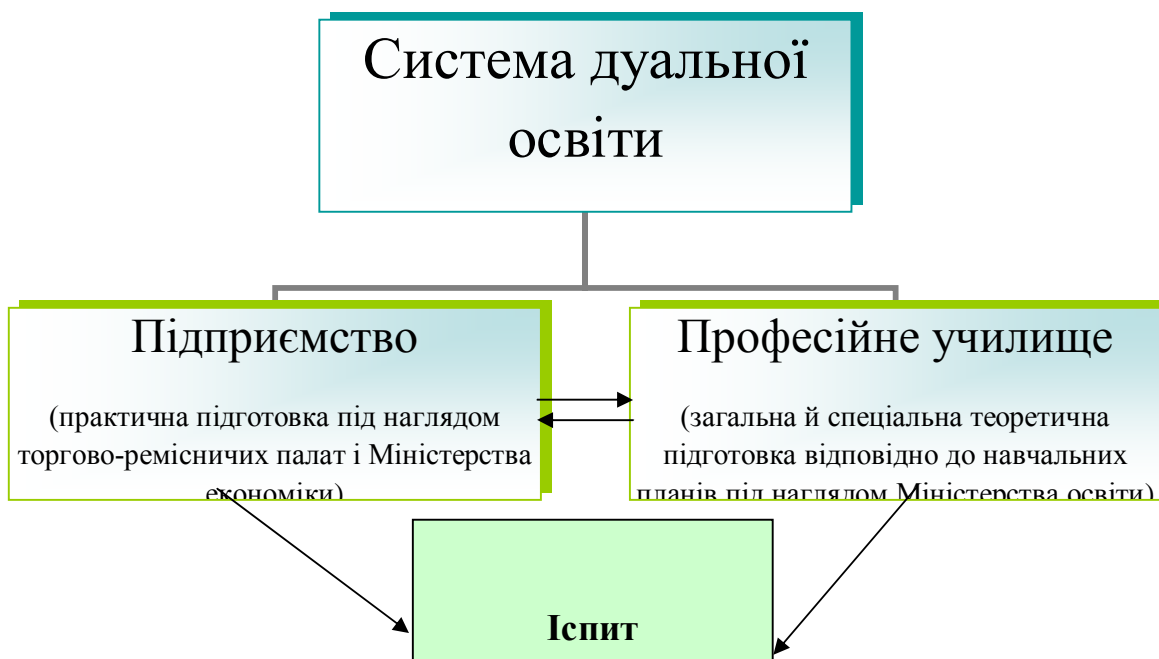
Терміни «дуалізм», «дуальний», «дуальність» (від лат. dualis – подвійний) досить широко застосовуються в різних галузях знань (філософії, політології, економіці, соціальних та природничих науках). У педагогіці поняття «дуальна система» вперше було використане у ФРН в середині 1960 років для позначення нової форми організації професійного навчання, що пізніше поширилась і на інші німецькомовні країни – Австрію, Швейцарію. Дуальна освіта визначається як така, що поєднує навчання у професійному училищі та на підприємстві.

У рамках дуальної системи учні проходять виробниче (практичне) навчання безпосередньо на виробництві 3-4 дні на тиждень, а теоретичне навчання – 1-2 дні у професійному навчальному закладі. Ця система має велику історію успішного розвитку, вона визнана на міжнародному рівні як передумова досягнення країною економічної продуктивності. Успішна професійна освіта приводить до збільшення

шансів на майбутнє як для молоді, так і для економіки. Взаємозв'язок підприємства і професійного училища у системі дуальної освіти подано у схемі (див. рис. 2):

Рисунок 2

Взаємозв'язок підприємства і професійного училища у системі дуальної освіти

Після отримання свідоцтва про закінчення неповної середньої школи чи атестата про середню освіту випускник може продовжити навчання в загальноосвітній гімназії або ж отримати професію. Для цього існують такі можливості: професійне спеціалізоване училище (профтехучилище), де, зазвичай, пропонують повний навчальний тиждень, рік теоретичної професійної підготовки та курс навчання за «дуальною системою». Всі випускники середніх шкіл зобов'язані мати професійну підготовку, що слугує базою для підвищення кваліфікації, отримання звання майстра та створення власного підприємства. Завдання професійного училища полягає у доповненні навчання на підприємстві спеціальними теоретичними знаннями (теорія спеціальності) та підвищенні загальноосвітнього рівня учнів. Мета навчання – забезпечити широку професійну компетентність учнів, передати їм знання та вміння, необхідні для кваліфікованої професійної діяльності [1, 144].

У рамках дуальної системи велика кількість німецької молоді (близько 70 % випускників) після закінчення школи опановують одну з 350 професій, що мають державну ліцензію. Ця система протилежна за значенням до тієї, в якій навчання

проводиться виключно у професійних училищах з повним навчальним тижнем, а потім продовжується й закінчується безпосередньо на робочому місці підприємства. В дуальній моделі створюються умови для залучення підприємств до процесу підготовки кадрів, зокрема ідеться про значні витрати, пов'язані з підготовкою фахівців. При цьому підприємства стають зацікавленими не лише в результаті навчання, але й у його змісті та організації. У цьому полягає значення дуальної системи як моделі організації професійної освіти, яка дає змогу долати неузгодженості між виробничою та освітньою сферами у процесі підготовки кадрів. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає побудовану на єдиних методологічних засадах узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер з підготовки спеціалістів певного профілю в рамках організаційно відмінних форм навчання [11].

Щорічно підприємства укладають близько півмільйона угод про надання професійної освіти та інвестують у цю галузь біля 28 мільярдів євро. Окрім того, вони беруть участь у різних проектах, пов'язаних із середньою професійною освітою. Сюди входить і співробітництво зі школами з метою ранньої професійної орієнтації, самовизначення учнів і їх працевлаштування. Підприємства покривають всі видатки, пов'язані з процесом їх виробничого навчання, виплачують грошові винагороди учням за використання їхньої праці. В цьому процесі задіяні понад 640 тисяч німецьких підприємств (80 % учнівських місць надають малі й середні підприємства). Підприємства повинні мати не тільки все необхідне оснащення для навчання за визначеними професіями, а й надавати соціальні знання, навчати етичним нормам, прийнятим в певній галузі [10, 7]. Стимулом для підприємств, які вкладають свої кошти в навчання більшої, ніж їм потрібно, кількості молодих працівників, є те, що вони мають змогу відібрати до себе на роботу найкращих. У Німеччині, порівняно з іншими європейськими країнами, найнижчий рівень безробіття серед молоді, адже згідно зі статистичними даними 90% випускників, що навчались у рамках дуальної освіти працевлаштовуються за здобутою професією. До того ж підприємства залучають учнів до продуктивної праці, що певною мірою компенсує витрати на навчання. По закінченні навчання підприємства надають випускникам характеристики, в яких на одній сторінці поряд з професійними кваліфікаціями молодих спеціалістів зазначають їхні вміння працювати в команді, виявляти толерантність у ставленні до колег.

Основні характеристики професійного училища та підприємства як партнерів у рамках дуальної системи професійної підготовки молоді можна представити у вигляді таблиці (див. табл. 1):

Професійне училище та підприємство як партнери в рамках дуальної системи професійної підготовки молоді [6, с. 187].

Професійне училище	Підприємство
<ul style="list-style-type: none"> • Теоретичне навчання, що організується державою • Навчання проводять викладачі • Навчання у формі занять • Надаються професійно-теоретичні й загальні знання • Основа - навчальні плани земель 	<ul style="list-style-type: none"> • Практичне навчання, що організується приватними підприємствами • Навчання проводять кваліфіковані працівники • Навчання у формі занять і праці • Надаються професійні знання • Основа – рамковий навчальний план

Підприємства, що організовують професійне навчання молоді на власній виробничій базі, одержують у встановленому порядку відповідні ліцензії. Їх видають Торгово-промислові та Ремісничі палати, які контролюють виробниче навчання учнів на підприємствах. Згідно з чинним німецьким законодавством відповідальність за якість підготовки молодих робітників несуть також підприємства. Міністерство освіти і культури Німеччини є посередником між соціальними партнерами та іншими зацікавленими сторонами. Його головна функція – здійснювати нагляд за функціонуванням дуальної системи професійного навчання молоді.

Фінансування професійного навчання в освітніх закладах (оплата праці керівних та викладацьких кадрів, утримання приміщень, обладнання, житлово-комунальні послуги, тощо) здійснюється за рахунок коштів федеральних земель. Загалом федеральні землі забезпечують 80 % фінансування.

Дуальна система професійної підготовки постійно удосконалюється завдяки новим професіям в різних сферах трудової діяльності, а також перегляду положень про професійну підготовку за вже існуючими професіями. В 1999 році була проведена модернізація, результатом якої стала нова редакція закону про професійну освіту. Так, було створено 24 професії, а 76 - були оновлені, також було спрощено процедуру складання іспитів при промислових палатах [9, с. 2]. Мета цієї модернізації – досягти послідовного покращення ситуації на ринку праці й запропонувати всім охочим молодим людям отримати професійну освіту. «Навчання для всіх» – ось девіз німецької професійної освіти [5, с. 4]. Загалом за останні роки з'явилися нові професії у сфері інформаційних технологій та ЗМІ, а умови для професійного навчання значно покращились. Відповідно до цих змін законодавчі «Положення про організацію професійної освіти» теж підлягають оновленню і приведенню у відповідність до встановлених стандартів, що є умовою

формального визнання набутої учнями кваліфікації [4]. Професії, що охоплюються дуальною системою, затверджуються федерацією, землями і соціальними партнерами (таблиця 1) з огляду на потреби ринку праці. Рішення про введення нової професії до цієї системи (після узгодження з Координаційним комітетом федеральних земель, обговорення суті питання в Міністерстві економіки за участю зацікавлених сторін) приймає Головний Комітет при Інституті професійної освіти, до складу якого входять представники федеральних земель, роботодавці, профспілки, міністерства земель: Міністерства освіти і культури, Міністерства економіки, Міністерства внутрішніх справ тощо. Представники вищеназваних інстанцій збираються на свої засідання для обговорення суті питання модернізації професій двічі на рік. Після публікації відповідної інформації у «Віснику федерації» нові (модернізовані) професії вводяться в дію з 1 серпня кожного року. Процедурі узаконення нової професії передують глибоке дослідження її суті, що триває приблизно 1 рік. Особливої уваги заслуговує той факт, що на час введення нової професії має бути розроблений рамковий навчальний план за участю представників земель, визначені терміни професійної підготовки, обсяги обов'язкових знань, умінь і навичок випускника, екзаменаційні вимоги. Що ж стосується попиту на різні професії, то серед юнаків найбільш популярними є такі: автомеханік (кожний 13-й учень), маляр, лакувальник, електромонтер, столяр, продавець роздрібною торгівлі. Дівчата надають перевагу професіям службовця офісу (кожна 12 учениця), продавця роздрібною торгівлі, перукаря чи медсестри [2, с. 140]. Залежно від професії навчання триває від 2 до 3,5 років. Навчання в професійній школі входить до компетенції відповідної землі, навчання на підприємстві – до компетенції федерації та здійснюється в умовах, що відповідають усім сучасним вимогам, на сучасних станках й устаткуванні [5, с. 18].

У Німеччині у 2007 році близько 65 % молодих людей після закінчення школи перебували в дуальній системі професійної підготовки. Потрібно зауважити, що в Німеччині, на відміну від України, не практикується короткотермінове навчання (до 6 – 8 місяців) з метою здобуття професії (кваліфікації) [3, с. 3]. Це свідчить про надзвичайно високі вимоги до рівня знань, вмінь і навичок фахівців, що завершили професійно-технічне навчання. Асоціації працедавців та промислові палати мають великий вплив на організацію та зміст освіти тих фахівців, базу для підготовки яких вони надають [8, с. 526]. Атестація знань, умінь та навичок випускників, що навчалися за дуальною схемою, здійснюється незалежною комісією Торгово-промислових (82) та Ремісничих (65) палат. Щорічно в один день по всій країні за єдиними вимогами складають іспити понад 65 тисяч осіб. У разі, якщо випускник не склав іспит, йому надається право зробити це тричі. Відсів учнів з різних причин становить 10 % від загальної їх кількості [3, с. 3].

Якість підготовки робітників в рамках дуальної системи освіти тісно пов'язана з викладацькими кадрами (вчителями, вихователями, майстрами), які повинні добре володіти не тільки предметом викладання, а й бути професійно придатними, здатними пробуджувати інтерес учнів до вдосконалення фахової майстерності за обраною професією впродовж усього трудового життя. Для цього, відповідно до діючих вимог, вони навчаються та систематично підвищують кваліфікацію у спеціальних навчальних закладах і на курсах, складають іспити на знання методик професійної освіти та їх процесуального застосування, що

забезпечує високий рівень їхньої професійної й педагогічної компетентності та одержання права на викладання.

Отримуючи професійну освіту на підприємствах, молодь на практиці набуває навички для їх подальшого застосування. Це сприяє професійній соціалізації молоді, яка навчається зміцнювати власні позиції у виробничих умовах. Підприємства виграють від системи дуальної підготовки ще й тим, що після закінчення навчання робітників можна відразу залучати до виробництва, тобто відпадає необхідність тривалого введення у справу. Завдяки навчанню в рамках дуальної системи федеральні землі формують ефективну освітню стратегію, яка дає можливість учням користуватися сучасними технологіями та отримувати доступ до суб'єктів господарювання (підприємств).

Поряд із класичною дуальною системою професійної освіти виникають нові шляхи отримання кваліфікації: наприклад, підприємства приймають на роботу випускників гімназій як стажерів або шукають випускників вищів зі ступенем бакалавра для заміщення тих посад, на які могли б претендувати особи, що отримали професійну освіту за дуальною системою [4].

Висновки. Таким чином, дуальна освіта в Німеччині є засобом професійної соціалізації молоді, оскільки надає їй найкращі можливості для отримання кваліфікації. Вона є основним джерелом формування молодішої генерації кваліфікованих робітників і завдяки тісному зв'язку зі сферою праці забезпечує оптимальний старт трудового життя. Особливе значення у справі розроблення тих чи інших аспектів політики і стратегії професійної освіти має процес узгодження позицій і співпраця представників роботодавців і профспілок, державних і недержавних структур у рамках спільної діяльності у Федеральному інституті професійної освіти. Розв'язання проблеми безробіття у ФРН відбувалася за рахунок дуальної системи професійної освіти, в рамках якої значна кількість учнівської молоді оволодівала новими професіями, створювалися нові робочі місця на підприємствах. На нашу думку, подальшого розгляду і дослідження потребують процес модернізації навчальних професій та підготовка викладацьких кадрів для системи дуальної освіти у Німеччині.

Список використаних джерел:

1. Марчук Е.В. *Современные тенденции развития начального профессионального образования в Германии // Вестник ТГПУ. – 2007. – Выпуск 7 (70). – С. 144-145. – (Педагогика)*
2. Овчинникова А.В. *О Германии вкратце. - М., 1998. - 170 с.*
3. Щербак Л. *Досвід управління системою професійно-технічної освіти у Федеративній республіці Німеччині та його ефективність. Режим доступу: http://www.inwent-vet.org.ua/pdf/ukr/Німеччина_ed.pdf*
4. Хундт Дитер. *Образование «Made in Germany» – знак качества в конкурентной борьбе. Режим доступу: <http://ebn24.com/index.php?id=28069&L=6>*
5. Arnold Lipsmeier. *Berufspädagogik kompakt. – Berlin: Cornelsen, 1998. – Kapitel 48.*
6. Arnold, Rolf und Pötzold, Henning. *Schulpädagogik kompakt. Berlin: Cornelsen, 1998. – 300 S.*
7. Bahren T. *Ausbildung und berufliche Orientierung: Ihre Chancen für eine erfolgreiche Zukunft. – Köln: Baumann Verlag, 2002. – 132 S.*

8. Cortina, Kai, u.a. *Das Bildungswesen der Bundesrepublik Deutschland*. – Hamburg: Rowohlt TV, 2003. – 620 S.
9. Hans Weißmann. *Zukunft Lehre“ – Neue Berufe stellen sich vor“*. Режим доступу: http://www.bibb.de/dokumente/pdf/a43_statement-weissmann-bk.pdf. – 7 S.
10. Henning Pätzold. *Berufsschule und Betrieb als Lernorte im dualen System*. – Technische Universität Kaiserslautern, Fachgebiet Sozialwissenschaften, Fachbereich Pädagogik. Sommersemester, 2006. – 19 S.
11. Herbert Baumann u.a. *Wirtschaftslehre für berufsbildende Schulen in Rheinland-Pfalz*. – Kallmünchen: Stamm-Verlag, 1989. – 250 S.